

Ks. prof. dr hab. Dariusz Lipiec
Katedra Teologii Pastoralnej
Instytut Nauk Teologicznych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej

o. mgr. lic. Edwarda Pracza C.s.S.R. pt. „Duszpasterstwo ludzi morza w europejskich ośrodkach *Stella Maris*”, napisanej na seminarium naukowym z homiletyki i komunikacji religijnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Henryka Sławińskiego, Kraków 2022, ss. 203.

Duszpasterstwo nadzwyczajne jest ważną formą działalności pastoralnej Kościoła. Stanowi ono uzupełnienie duszpasterstwa zwyczajnego, dla którego jest także inspiracją i pomocą. Choć nie może ono zastępować zwyczajnej posługi Kościoła, to adresowane jest ono do osób, które nie mogą w pełni korzystać z duszpasterstwa zwyczajnego. Do takich osób zaliczani są „ludzie morza”, związani z tym środowiskiem fizycznym, geograficznym i ekonomicznym w sposób egzystencjalny. Środowisko morskie jest ważną dziedziną życia człowieka. Wpływa ono w wieloraki sposób na jego życie osobiste, rodzinne, społeczne i religijne. Wpływ ten wynika ze sposobu, w jaki człowiek jest z nim związany: inny wpływ wywiera ono na marynarzy przebywających przez wiele miesięcy poza domem i na ich rodziny, inny na rybaków nie przezywających tak długiej rozłąki z bliskimi, odmienny na pracowników portowych, a jeszcze inny na pasażerów statków wycieczkowych. Wpływ ten jest mniej lub bardziej trwały i intensywny, przez co kształtowana jest ich kondycja fizyczna, psychiczna i duchowa. U osób określanych jako ludzie morza pojawiają się specyficzne potrzeby religijne, których nie można zaspokoić w zwyczajnych warunkach posługi Kościoła.

Duszpasterstwo nadzwyczajne dedykowane tym osobom charakteryzuje się wieloma formami działalności, dostosowanymi do uwarunkowań, potrzeb i oczekiwań tych osób. Ze względu na dynamikę przemian środowiska ludzi morza duszpasterstwo

im dedykowane cechuje się także dużą zmiennością, dostosowując się do aktualnych i lokalnych wyzwań. Wymaga więc ono nieustannej odnowy.

Odnowa duszpasterstwa ludzi morza jest zadaniem wspólnym duszpasterzy i ich świeckich pomocników, a także teologów prowadzących badania naukowe nad działalnością Kościoła we współczesnym świecie. Potrzebne są zwłaszcza badania o charakterze teologicznopastoralnym, mające za punkt wyjścia Objawienie Boże i nauczanie Kościoła, obejmujące refleksję nad stanem aktualnym duszpasterstwa i jego uwarunkowaniami, a prowadzące do postawienia konkretnych postulatów i wytycznych dla duszpasterzy i pastoralistów. W nurt badań teologicznopastoralnych nad duszpasterstwem ludzi morza wpisuje się rozprawa o. mgr. lic. Edwarda Pracza C.s.S.R., dotycząca tej posługi Kościoła katolickiego na płaszczyźnie europejskiej.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Rozprawa o. mgr. lic. Edwarda Pracza liczy 203 strony, w tym strona tytułowa, spis treści, wykaz skrótów, bibliografia zawierająca 20 stron, streszczenie w języku angielskim oraz trzy aneksy. We wstępie rozprawy (s. 9-17) Autor uzasadnił wybór tematu, wskazał na jego aktualność i zasadność, scharakteryzował aktualny stan badań nad duszpasterstwem ludzi morza, opisał bazę źródłową i cel naukowy rozprawy, przedstawił zastosowane metody badawcze i strukturę pracy.

Wskazany we wstępie problem naukowy rozprawy o. E. Pracza rozwiązał w pięciu rozdziałach. Rozdział pierwszy (s. 18-41) genezę, uprawomocnienie i organizację duszpasterstwa ludzi morza. Autor przedstawił pierwsze inicjatywy pastoralne oraz działania zmierzające do objęcia systematyczną troską tego środowiska. Następnie opisał proces uprawomocnienia się działalności duszpasterskiej oraz aktualne jej struktury na płaszczyźnie krajowej, regionalnej i światowej. Drugi rozdział (s. 42-85) został poświęcony genezie i rozwojowi ośrodków duszpasterstwa ludzi morza w poszczególnych krajach europejskich. Ośrodki duszpasterskie w 14 państwach zostały omówione na tle charakterystyki krajów nadmorskich w Europie oraz ich specyfiki w porównaniu z państwami niemającymi dostępu do morza. W rozdziale trzecim (s. 86-129) zostały przedstawione duszpasterstwa ludzi morza w

ośrodkach Stella Maris w Europie. Autor opisał ich realizację w oparciu o funkcje podstawowe urzeczywistniania się Kościoła. Najpierw przedstawił głoszenie Dobrej Nowiny, a następnie celebrowanie sakramentów, sakramentaliów i sprawowanie nabożeństw ludu Bożego. Najwięcej miejsca poświęcił realizacji funkcji pasterskiej. Cele duszpasterstwa zostały podzielone tu na dwa zagadnienia: budowanie wspólnoty w środowisku ludzi morza i działalność socjalną na ich rzecz. W rozdziale czwartym (s. 130-141) Autor scharakteryzował ludzi morza, będących adresatami dedykowanego im duszpasterstwa nadzwyczajnego. Do ich kręgu zaliczył: marynarzy, rybaków, pracowników portów, platform wydobywczych, studentów i pracowników szkół morskich, emerytowanych ludzi morza oraz pasażerów statków wycieczkowych. Rozdział piąty (s. 142-161) jest próbą oceny działalności ośrodków Stella Maris w Europie. Autor wskazał na osiągnięcia oraz trudności i braki duszpasterstwa ludzi morza. Zwrócił uwagę także na wyzwania oraz sformułował postulaty dotyczące działalności pastoralnej.

W zakończeniu (s. 162-167) Autor dokonał podsumowania i oceny osiągniętych wyników analiz w poszczególnych rozdziałach, wskazał na potrzebę dalszych badań w zakresie podjętego problemu badawczego, a także dalszych wysiłków na rzecz dalszego rozwoju duszpasterstwa ludzi morza w Europie.

2. Wartość merytoryczna rozprawy

W przygotowanie rozprawy o. mgr lic. E. Pracz włożył wiele wysiłku. Jej napisanie wymagało przeprowadzenia kwerendy obejmującej nauczanie Kościoła dotyczące problematyki marynistycznej oraz literaturę przedmiotu i pomocniczą, a także materiały archiwalne, dokumentujące działalność duszpasterstwa ludzi morza w różnych jego ośrodkach. Zgromadzony materiał badawczy został poddany analizie przez Autora, do czego przyczyniła się zdobyta wiedza i umiejętności naukowo-praktyczne wyniesione z uczestnictwa w seminarium naukowym pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Henryka Sławińskiego.

Merytorycznym osiągnięciem Autora, a jednocześnie nowością recenzowanej rozprawy jest całościowe i wieloaspektowe ukazanie duszpasterstwa ludzi morza w

Europie. Istniejące dotychczas opracowania dotyczące tej problematyki są nieliczne i dotyczą wybranych aspektów lub obszarów działalności pastoralnej w tym środowisku w przeszłości i współcześnie. Należy więc docenić wkład Autora, który zrealizował podjęte dzieło. Zapewne nie bez znaczenia jest fakt, że przez posługę duszpasterską zetknął się on z badanym środowiskiem.

W swojej rozprawie o. E. Praczk skupił się głównie na opisie duszpasterstwa ludzi morza w Europie. Wiele miejsca poświęcił charakterystyce poszczególnych ośrodków Stella Maris we wszystkich portach, w jakich się znajdują. Charakteryzowanie oparte jest na przyjętym schemacie, który Doktorant stosował konsekwentnie we wszystkich przypadkach. Najpierw nakreślone zostały geneza i rozwój ośrodka, a następnie przyjęte formy pracy pastoralnej, przedstawione na tle lokalnych uwarunkowań społecznych i religijnych. Uzupełnieniem charakterystyki jest prezentacja osób duchownych i świeckich zaangażowanych w duszpasterstwo w przeszłości i obecnie.

Autor wskazał, jak wiele jest osób związanych gospodarką morską i przedstawił je umieszczając w poszczególnych kategoriach. Są to nie tylko marynarze i rybacy, którzy najczęściej są postrzegani jako ludzie morza, ale także pracownicy platform wydobywczych, pracownicy portowi, studenci szkół morskich oraz nieczęsto dostrzegani w opracowaniach teologiczno-pastoralnych emerytowani ludzie morza i pasażerowie statków wycieczkowych. Doktorant nie tylko wskazał na adresatów duszpasterstwa ludzi morza, ale poddał analizie specyfikę uwarunkowań ich pracy i życia oraz wynikających z nich potrzeb religijnych i wyzwań dla współczesnej działalności pastoralnej Kościoła, która jest im dedykowana.

W rozprawie o. E. Pracza na szczególną uwagę zasługuje rozdział piąty. Autor podjął się w nim próby oceny duszpasterstwa ludzi morza w ośrodkach Stella Maris w Europie. Ocena ta została dokonana poprzez wskazanie osiągnięć oraz słabości w pracy tych ośrodków. Do osiągnięć Doktorant zaliczył trwałość dzieła zapoczątkowanego ponad sto lat wcześniej i troskę o jego ustawiczny rozwój. Podkreślona została jego właściwość, którą akcentuje w swoim nauczaniu papież Franciszek, a którą jest przejmowanie inicjatywy. Innymi wartościami duszpasterstwa ludzi morza są – według Doktoranta – współpraca z innymi wyznaniem

chrześcijańskimi oraz instytucjami świeckimi, zaangażowanymi w posługę na rzecz tego środowiska. Jako osiągnięcie duszpasterskie wskazany został networking, polegający na wspólnym działaniu ośrodków w Europie.

W ocenie działalności ośrodków Stella Maris Autor wskazał także na jego braki i trudności. Wskazanie na nie świadczy o dążeniu do rzetelności Doktoranta, który pragnie z dystansem właściwym badaniom naukowym ocenić przedmiot podejmowanych rozważań. Wykazał on pięć braków i trudności w funkcjonowaniu duszpasterstwa ludzi morza w Europie. Są to trudności mające źródło w jego otoczeniu, jak i słabości wewnętrzne, związane z niedoskonałością jego struktur i sposobów działania.

W swojej rozprawie o. E. Pracza wskazał także na wyzwania i sformułował postulaty pastoralne dotyczące dalszego funkcjonowania duszpasterstwa ludzi morza. Wydaje się jednak, że postulaty pastoralne zostały wysunięte bardziej na podstawie osobistego doświadczenia duszpasterskiego Autora, niż analiz dokonanych w rozprawie.

Rozprawa o. E. Pracza jest interesującym studium ze względów poznawczych i praktycznych. Stanowi ona znaczący wkład w rozwój teorii duszpasterstwa nadzwyczajnego, dlatego mogą po nią sięgać pastorałści i studenci teologii. Rozprawa może być punktem wyjścia do dalszych badań nad duszpasterstwem ludzi morza oraz, o szerszym zakresie, nad duszpasterstwem specjalnym. Z treścią dysertacji powinny także zapoznać się osoby zaangażowane w posługę pastoralną w środowisku ludzi morza, tak duchowni jak i świeccy. Zawarte w niej treści mogą przyczynić się do jej ożywienia i odnowy. Recenzowana rozprawa może być także inspirującą lekturą dla marynarzy i ich rodzin, rybaków, stoczniowców, pracowników portów innych ludzi morza. Z treści mogą oni nie tylko zaczerpnąć informacje o posłudze Kościoła w środowisku osób związanych z gospodarką morską, lecz także zachętę do skorzystania z propozycji duszpasterskich.

3. Ocena formalna rozprawy

O. mgr lic. E. Pracz podjął w swojej rozprawie ważny, aktualny i interesujący problem duszpasterstwa ludzi morza. Cel przygotowania dysertacji wyraził następująco: „celem rozprawy doktorskiej jest możliwie wszechstronne scharakteryzowanie ośrodków *Stella Maris* w Europie w aspekcie historycznym, geograficznym, a także omówienie podmiotu działalności duszpasterskiej i apostołskiej, jej adresatów, osiągnięć i mankamentów oraz sformułowanie postulatów do dalszej działalności Kościoła na rzecz ludzi morza w kontekście zmieniających się uwarunkowań” (s. 15). Cel realizował konsekwentnie w toku postępowania badawczego. Podział treści rozprawy jest przejrzysty i wyczerpujący, dokonany według logicznie przyjętej zasady porządkującej. Również podział rozdziałów na mniejsze jednostki strukturalne cechuje się przejrzystością i należy uznać go za logiczny i zasadny.

Na korzyść Autora przemawia dobra konstrukcja wstępu, który zawiera wszystkie elementy formalne. Także wszystkie rozdziały zostały sporządzone zgodnie z zasadami pisania prac naukowych: oprócz zasadniczej treści zawierają wprowadzenie w prezentowaną problematykę oraz jej podsumowanie. Należy zauważyć ten ostatni element, ponieważ nie we wszystkich rozprawach naukowych jest on sporządzany. Dowodzi to, że Doktorant opanował umiejętność syntezy, ważną w pracy naukowej. Potwierdza to również treść i konstrukcja zakończenia, w którym Autor w sposób całościowy i syntetyczny zawarł refleksję nad problemem badawczym.

Ważną cechą każdej rozprawy naukowej jest źródłowość. O. E. Pracz zebrał znaczą ilość literatury, którą umieścił w liczącej 20 stron bibliografii (s. 168-188). W badaniach oparł się na nauczaniu Kościoła współczesnego, tak powszechnego, jak i w różnych krajach europejskich, w których znajdują się ośrodki *Stella Maris*. Autor zebrał także liczne dokumenty dotyczące poszczególnych ośrodków oraz publikacje, które podzielił na literaturę przedmiotową i pomocniczą. Wiele z tych opracowań zostało opublikowanych w językach obcych.

Umieszczenie w pracy aneksów (s. 189-203) podnosi jej walor poznawczy. Wydaje się, że dla czytelnika bardziej interesujące byłoby umieszczenie dokumentów w formie fotokopii, jak w przypadku „Pisma Lamprosa Nellasa...” (aneks nr 3.1, s. 197), niż podanie jedynie ich treści.

Przypisy, podobnie jak bibliografia, sporządzone zostały w systemie przecinkowym, który Autor stosuje konsekwentnie w całej pracy. Język rozprawy jest jasny, zwięzły i komunikatywny. Doktorant opanował umiejętność parafrazy, dzięki czemu uniknął błędu polegającego na nadużywaniu cytatów. Cennym elementem są kolorowe ilustracje oraz wykresy i tabele w treści pracy, pomagające w lepszym poznaniu duszpasterstwa ludzi morza i jego uwarunkowań. Interesującym zabiegiem Doktoranta jest odejście od klasycznej szaty wizualnej rozprawy, które może budzić kontrowersje u części czytelników. Pomimo troski Autora o poprawność językową pracy pojawiły się błędy (np. A.M. Veglio w treści i A.M. Vegliò w przypisach – s. 133; stu letnią – s. 162:). Przed ewentualną publikacją rozprawy należałoby te niedociągnięcia wyeliminować.

4. Problemy do dyskusji na obronie publicznej

Aktualna i ważna problematyka rozprawy o. mgr. lic. E. Pracza budzi zainteresowanie i skłania do dalszej dyskusji, a przynajmniej kontynuacji niektórych jej wątków. Z tego powodu proszę Doktoranta o ustosunkowanie się do następujących problemów:

a). Doktorant stwierdził, że „Specyfika pracy marynarza wpływa na jego niełatwe relacje z rodziną. [...] «W większości wypadków dzieci ich rodzą się i dorastają bez ich obecności, potęgując poczucie samotności i odosobnienia, które towarzyszy ich życiu.»” (cytat z A.M. Vegliò; s. 133). Czy można twierdzić, że rodziny marynarzy funkcjonują jak rodziny niepełne?

b). W jaki sposób należy prowadzić formację stałą duszpasterzy ludzi morza?

5. Wniosek końcowy

Podsumowując powyższe uwagi należy stwierdzić, że rozprawa doktorska o. mgr. lic. E. Pracza stanowi znaczący przyczynek naukowy w rozwoju teologii duszpasterstwa nadzwyczajnego. Jest interesującym dziełem naukowym, ujmującym w sposób całościowy problematykę duszpasterstwa ludzi morza w Europie. Rozprawa stanowi też cenną pomoc dla osób zaangażowanych w realizację tego duszpasterstwa, zarówno dla duszpasterzy, jak i świeckich współpracowników. Autor wykazał się umiejętnością pracy naukowej w zakresie stawiania problemów, krytycznej analizy źródeł, zdolnością syntezy i jasnością wywodu naukowego. Recenzowana rozprawa spełnia normy stawiane pracom doktorskim w odpowiednich przepisach kościelnych i państwowych. Stawiam więc wniosek do Rady Instytutu Nauk Teologicznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II o dopuszczenie o. mgr. lic. Edwarda Pracza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. Piotr Lipiec

Lublin 2022-05-13